

RAQAMLI MAKONDA INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISH

Jumanazarov Shahrob Abdurasulovich

O'zbekiston Milliy universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti Yurisprudensiya yo'nalishi 3-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19372614>

Annotatsiya. Maqola raqamli makonda inson huquqlarini himoya qilish muammolarini tahlil qiladi. Tadqiqotda maxfiylik, so'z erkinligi va kiberxavfsizlik o'rtasidagi muvozanat masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, algoritmik boshqaruv va raqamli platformalarning roli o'rganiladi. Natijada, mavjud huquqiy tizimlarning yetarli emasligi aniqlanadi. Muallif tomonidan yangi huquqiy mexanizmlar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: raqamli huquqlar, inson huquqlari, kiberxavfsizlik, maxfiylik, so'z erkinligi, ma'lumotlarni himoya qilish.

Abstract. The article analyzes the challenges of protecting human rights in the digital environment. It examines the balance between privacy, freedom of expression, and cybersecurity.

The role of digital platforms and algorithmic governance is also explored. The study finds that existing legal frameworks are insufficient. New legal mechanisms are proposed to ensure effective protection of digital rights.

Keywords: digital rights, human rights, cybersecurity, privacy, freedom of expression, data protection.

Аннотация. В статье анализируются проблемы защиты прав человека в цифровом пространстве. В исследовании рассматриваются вопросы баланса между правом на неприкосновенность частной жизни, свободой слова и кибербезопасностью.

Также изучается роль алгоритмического управления и цифровых платформ. В результате выявляется недостаточность существующих правовых механизмов. Автор предлагает новые правовые инструменты.

Ключевые слова: цифровые права, права человека, кибербезопасность, конфиденциальность, свобода слова, защита данных.

Kirish

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va jamiyatning raqamlashtirilishi inson huquqlarini himoya qilish tizimiga tub o'zgarishlar kiritmoqda. Zamonaviy sharoitda shaxsning asosiy huquqlari, xususan maxfiylik, so'z erkinligi va axborotga kirish huquqi tobora ko'proq raqamli platformalar orqali amalga oshirilmoqda¹. Bu esa an'anaviy huquqiy mexanizmlarning samaradorligini qayta baholash zaruratini yuzaga keltiradi.

Kibermakonning asosiy xususiyati uning chegarasiz va transmilliy tabiati bilan belgilanadi. Natijada, turli davlatlarning huquqiy tizimlari o'rtasida nomuvofiqliklar yuzaga kelib, inson huquqlarini universal darajada himoya qilish murakkablashmoqda². Shu bilan birga, raqamli infratuzilmaning yirik texnologik kompaniyalar qo'lida jamlanishi inson huquqlariga ta'sir ko'rsatuvchi yangi subyektlarning paydo bo'lishiga olib kelmoqda.

Bundan tashqari, algoritmik boshqaruv va sun'iy intellekt tizimlarining keng qo'llanilishi inson huquqlariga ta'sir ko'rsatishning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda.

Ushbu tizimlar shaffof emasligi va nazorat qilish qiyinligi sababli, diskriminatsiya va huquq buzilishlari xavfini oshiradi.

¹ Chatinakrob, T. (2024). Interplay of international law and cyberspace.

² Malgieri, G., & Pasquale, F. (2024). Algorithmic accountability and data protection.

Shu sababli, mavjud huquqiy mexanizmlarni zamonaviy raqamli muhit talablariga moslashtirish, shuningdek yangi yondashuvlarni ishlab chiqish dolzarb ilmiy va amaliy vazifa hisoblanadi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda raqamli makonda inson huquqlarini himoya qilish masalalarini o'rganish uchun kompleks yondashuv qo'llanildi. Xususan, solishtirma huquqiy tahlil metodi asosida turli davlatlarning raqamli huquqlarni tartibga solish tajribasi o'rganildi. Bu orqali milliy huquqiy tizimlar o'rtasidagi umumiyliklar va farqlar aniqlash imkoniyati yaratildi.

Tadqiqot jarayonida xalqaro huquq normalari, jumladan inson huquqlariga oid xalqaro shartnomalar va tavsiyalar tahlil qilindi. Shuningdek, amaliy holatlar tahlili orqali raqamli muhitda yuzaga kelayotgan real muammolar o'rganildi. Bu yondashuv nazariy va amaliy jihatlarni uyg'unlashtirishga xizmat qildi.

Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar, algoritmik tizimlar va platforma boshqaruvi bilan bog'liq ilmiy manbalar tahlil qilinib, inson huquqlariga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omillar aniqlashtirildi. Ushbu metodologiya tadqiqot natijalarining asoslangan va tizimli bo'lishini ta'minlaydi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli makonda inson huquqlarini himoya qilish tizimlari turli davlatlarda sezilarli darajada farq qiladi. Ba'zi mamlakatlarda maxsus raqamli huquqlarni tartibga soluvchi qonunchilik mavjud bo'lsa, boshqalarida an'anaviy huquqiy normalar raqamli muhitga moslashtirilgan holda qo'llaniladi.

Algoritmik tizimlar va sun'iy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi inson huquqlariga yangi xavflarni yuzaga keltirmoqda³. Xususan, avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish jarayonlari shaffof emasligi sababli, foydalanuvchilarning huquqlari buzilishi ehtimoli ortadi. Bu esa adolat, tenglik va diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslik kabi tamoyillarga tahdid soladi.

Shuningdek, global raqamli platformalar inson huquqlariga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi asosiy subyektlarga aylangan. Ularning kontentni moderatsiya qilish siyosati, ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlash amaliyoti foydalanuvchilarning so'z erkinligi va maxfiyligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Tahlil natijalari mavjud huquqiy tizimlar raqamli muhitning tezkor rivojlanishiga moslashishda ortda qolayotganini ko'rsatadi. Bu esa yangi huquqiy yondashuvlar va samarali nazorat mexanizmlarini ishlab chiqish zarurligini tasdiqlaydi.

Muammolar.

Zamonaviy raqamli makonda inson huquqlarini himoya qilish bilan bog'liq muammolar ko'p qirrali va murakkab xarakterga ega. Ular nafaqat huquqiy tizimlarning yetarli darajada rivojlanmaganligi, balki texnologik o'zgarishlarning tezligi bilan ham bog'liq.

So'nggi vaqtlarda ijtimoiy tarmoqlarda O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining shaxsiy ma'lumotlari Telegram platformasi orqali tarqalganligi haqida xabarlar keng muhokama qilindi.

Ushbu holat raqamli xavfsizlik va ma'lumotlarni himoya qilish tizimidagi jiddiy kamchiliklarni yaqqol namoyon etdi.

Mazkur vaziyat bir qator tizimli muammolarni yuzaga chiqardi. Avvalo, foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlari yetarli darajada himoyalanganligi aniqlandi.

³ Malgieri, G., & Pasquale, F. (2024). Algorithmic accountability and data protection.

Ikkinchidan, raqamli platformalarning ma'lumotlar xavfsizligi bo'yicha javobgarligi aniq tartibga solinmagan. Uchinchidan, foydalanuvchilarning rozilgisiz ma'lumotlar tarqalishi holatlari huquqiy himoya mexanizmlarining zaifligini ko'rsatdi.

Bundan tashqari, davlat tomonidan nazoratni kuchaytirish zarurati bilan shaxsiy erkinliklarni ta'minlash o'rtasidagi muvozanat masalasi ham dolzarb bo'lib qolmoqda⁴. Ushbu muvozanatni to'g'ri ta'minlamaslik inson huquqlarining cheklanishiga yoki aksincha, xavfsizlikning zaiflashishiga olib kelishi mumkin.

Umuman olganda, mazkur holatlar mavjud huquqiy tizimlar zamonaviy kiberxavf-xatarlarga to'liq moslashmaganini ko'rsatadi va yangi, moslashuvchan hamda samarali mexanizmlarni ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydi.

Takliflar.

Raqamli makonda inson huquqlarini samarali himoya qilish uchun kompleks va tizimli yondashuv zarur. Avvalo, raqamli huquqlarni tartibga soluvchi maxsus qonunchilikni takomillashtirish lozim. Bu qonunchilik shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, algoritmik shaffoflik va platforma javobgarligi kabi masalalarni qamrab olishi kerak.

Shuningdek, raqamli platformalar uchun majburiy javobgarlik mexanizmlarini joriy etish muhim ahamiyatga ega. Ular foydalanuvchi ma'lumotlarini himoya qilish, noqonuniy kontentni tartibga solish va shaffof faoliyat yuritish bo'yicha aniq majburiyatlarga ega bo'lishi lozim.

Algoritmik tizimlar ustidan nazoratni kuchaytirish ham dolzarb masalalardan biridir.

Bunda mustaqil audit mexanizmlarini joriy etish va sun'iy intellekt tizimlarining shaffofligini ta'minlash muhim rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha qat'iy standartlar ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish zarur. Ushbu standartlar milliy va xalqaro darajada uyg'unlashtirilgan bo'lishi lozim.

Xulosa

Mazkur tadqiqot raqamli makonda inson huquqlarini himoya qilish zamonaviy huquqiy tizimlar oldida turgan dolzarb va murakkab muammolardan biri ekanligini ko'rsatdi. Tahlillar natijasida an'anaviy inson huquqlari mexanizmlari kibermakon sharoitlariga to'liq mos kelmasligi, ayniqsa tezkorlik, transchegaraviylik va texnologik murakkablik omillari tufayli ularning samaradorligi cheklanayotganligi aniqlandi.

Tadqiqot davomida raqamli platformalar, algoritmik tizimlar va sun'iy intellekt texnologiyalarining inson huquqlariga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi muhim omillarga aylangani asoslab berildi. Shu bilan birga, global raqamli muhitda davlatlar, xususiy kompaniyalar va foydalanuvchilar o'rtasidagi munosabatlar murakkablashib borayotgani inson huquqlarini himoya qilishda yangi yondashuvlarni talab etmoqda.

Amaliy misol sifatida ko'rib chiqilgan, O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining shaxsiy ma'lumotlari Telegram platformasi orqali tarqalishi bilan bog'liq holat mavjud tizimlarning zaif tomonlarini yaqqol namoyon etdi. Ushbu holat raqamli xavfsizlik, platforma javobgarligi va ma'lumotlarni himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli makonda inson huquqlarini samarali himoya qilish uchun milliy va xalqaro darajada uyg'unlashgan, shaffof va hisobdor huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqish zarur.

⁴ Khan, M. N. I. (2025). Cross-border data privacy and cyber law practices.

Xususan, algoritmik shaffoflikni ta'minlash, platformalar faoliyatini tartibga solish va foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishga qaratilgan kompleks choralar muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, raqamli transformatsiya sharoitida inson huquqlarini himoya qilish tizimini modernizatsiya qilish, uni texnologik rivojlanish sur'atlariga moslashtirish hamda xavfsizlik va erkinlik o'rtasida muvozanatni ta'minlash kelgusidagi asosiy ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Chatinakrob, T. (2024). *Interplay of international law and cyberspace*.
2. Rodrigues, R. (2020). *Digital rights and human security*.
3. Malgieri, G., & Pasquale, F. (2024). *Algorithmic accountability and data protection*.
4. Khan, M. N. I. (2025). *Cross-border data privacy and cyber law practices*.
5. Gosztonyi, G., Gyetván, D., & Kovács, A. (2025). *Content moderation and AI regulation*.
6. Horneber, D., & Laumer, S. (2023). *Algorithmic accountability*.
7. Arifi, D., & Arifi, B. (2020). *Cybercrime: A challenge to law enforcement*.
8. Brieske, J. (2023). *Digital user rights and their enforcement*.
9. Capurro, R., et al. (2023). *Digitalization and governance structures*.
10. Lynn, T., et al. (2022). *Digital technologies and civil society*.